

FINTECH KOMPANIYALARI FAOLIYATINING BANK TIZIMI BARQARORLIGIGA TA'SIRI

Bobojonova Sevara Baxrombek qizi

Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya

So'nggi yillarda fintech kompaniyalari global moliya tizimining muhim tarkibiy qismiga aylandi. Ularning innovatsion xizmatlari bank tizimining samaradorligini oshirish, raqobatni kuchaytirish va moliyaviy inklyuziyani kengaytirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, fintech faoliyatining tez o'sishi kiberxavfsizlik, ma'lumotlar maxfiyligi va nazorat yetishmovchiligi kabi yangi xatarlarni yuzaga keltirmoqda. Ushbu tadqiqotda fintech kompaniyalarining bank tizimi barqarorligiga ijobiy va salbiy ta'siri tahlil qilinib, raqamli moliya muhitida barqarorlikni ta'minlash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: fintech, bank tizimi, barqarorlik, raqamli moliya, kiberxavfsizlik, regulyatsiya, innovatsiya, moliyaviy inklyuziya

Аннотация

В последние годы финтех-компании стали неотъемлемой частью мировой финансовой системы. Их инновационные услуги способствуют повышению эффективности банков, усилению конкуренции и расширению финансовой инклюзии. Вместе с тем быстрый рост финтех-сектора сопровождается новыми рисками, связанными с кибербезопасностью, конфиденциальностью данных и недостаточной регуляцией. В данном исследовании анализируется положительное и отрицательное влияние финтех-компаний на устойчивость банковской системы и вырабатываются рекомендации по обеспечению финансовой стабильности в условиях цифровой экономики.

Ключевые слова: финтех, банковская система, устойчивость, цифровые финансы, кибербезопасность, регулирование, инновации, финансовая инклюзия

Abstract

In recent years, fintech companies have become an integral part of the global financial system. Their innovative services play a crucial role in improving banking efficiency, fostering competition, and promoting financial inclusion. However, the rapid expansion of fintech activities has also introduced new risks related to cybersecurity, data privacy, and regulatory gaps. This study analyzes both the positive and negative effects of fintech companies on the stability of the banking system and provides recommendations to ensure financial stability in a digital environment.

Keywords: fintech, banking system, stability, digital finance, cybersecurity, regulation, innovation, financial inclusion

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi moliyaviy tizim tuzilmasini o'zgartirmoqda. Xususan, fintech kompaniyalari — ya'ni moliyaviy texnologiyalar asosida xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar — bank sektorining raqobatbardoshligini oshiruvchi muhim subyektga aylandi. Jahon miqyosida fintech sohasining umumiy qiymati 2024-yilda 340 milliard AQSh

dollaridan oshdi (Statista, 2024). Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) ma'lumotlariga ko'ra, fintech ekotizimi moliyaviy inklyuziya darajasini o'rtacha 25–30 foizga oshirgan. Shu bilan birga, yangi raqamli yechimlar kiberxavfsizlik, regulyatsiya va ma'lumotlarni himoya qilish sohalarida murakkab masalalarni keltirib chiqarmoqda.

O'zbekiston misolida esa, so'nggi besh yilda “Click”, “Payme”, “Apelsin” va boshqa platformalar faoliyati tufayli raqamli to'lovlar hajmi 2020-yildan 2024-yilgacha 4 barobarga oshgan (Markaziy bank ma'lumotlari, 2024). Bu jarayon mamlakatda naqd pulsiz iqtisodiyot ulushining sezilarli o'sishiga, moliyaviy oqimlarning shaffoflashuviga hamda bank tizimining likvidligini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Tadqiqotning asosiy maqsadi — fintech kompaniyalari faoliyatining bank tizimi barqarorligiga ta'sir mexanizmlarini aniqlash, ijobiy natijalarni mustahkamlash hamda xatarlarni kamaytirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdir.

Vazifalar quyidagilardan iborat:

Fintech xizmatlarining bank tizimi bilan o'zaro aloqasini tahlil qilish;

Ularning samarali va xavfli jihatlarini aniqlash;

O'zbekiston moliya tizimida raqamli barqarorlikni mustahkamlash yo'llarini taklif etish.

Fintech kompaniyalari bank tizimi barqarorligiga ikki asosiy yo'nalishda ta'sir ko'rsatadi — ijobiy va salbiy.

1. Ijobiy ta'sirlar

- *Raqobat va samaradorlik:* Fintechlar bank xizmatlarini tez, qulay va arzon qiladi. Bu jarayon banklarni raqamli transformatsiyani jadallashtirishga majbur etadi.

- *Moliyaviy inklyuziya:* Mobil ilovalar orqali bank xizmatlaridan ilgari foydalanmagan aholining keng qatlami endilikda moliyaviy tizimga kirib kelmoqda. Masalan, O'zbekistonda mobil to'lov tizimlarining faol foydalanuvchilari soni 2024-yilda 20 milliondan oshgan.

- *Innovatsion texnologiyalar:* Sun'iy intellekt va “Big Data” asosida kredit reytinglari aniqlanishi, risklar tez baholanadi. Bu esa bank tizimi likvidligini saqlashga yordam beradi.

2. Salbiy ta'sirlar

- *Kiberxavfsizlik xavflari:* Raqamli platformalarga kiberhujumlar ko'payib bormoqda. 2023-yilda dunyo bo'yicha fintech sektorda aniqlangan kiberhujumlar soni 25 foizga oshgan (World Economic Forum,).

- *Regulyatsiya muammolari:* Fintech faoliyati ko'plab mamlakatlarda an'anaviy bank nazorati doirasidan tashqarida qolmoqda. Bu esa tizimli xatarlarni kuchaytiradi.

- *Ma'lumotlar maxfiyligi:* Yirik ma'lumotlar bazalarida mijoz ma'lumotlarining saqlanishi yetarlicha himoyalangan holatlar uchramoqda, bu esa ishonchni pasaytiradi.

Fintech va bank sektorining o'zaro hamkorligi moliya tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Open Banking mexanizmlari orqali bank va fintech kompaniyalari o'rtasida ma'lumot almashish imkoniyati yaratilmoqda, bu esa xizmatlar sifatini oshiradi.

Shuningdek, RegTech (regulyator texnologiyalari) va SupTech (nazorat texnologiyalari) tizimlari joriy etilishi nazorat jarayonlarini avtomatlashtirishga, firibgarlik va risklarni erta aniqlashga imkon beradi.

O'zbekistonda ham Markaziy bank tomonidan 2022-yildan boshlab "regulyator sandbox" — ya'ni tajriba maydoni — joriy qilindi, bunda fintech loyihalarini sinovdan o'tkazish va xavfsiz tarzda tartibga solish imkoniyati yaratilgan. Bu mamlakatda innovatsiyalarni nazoratli tarzda rivojlantirish uchun muhim qadam bo'ldi.

Fintech kompaniyalari bank tizimining yangi raqamli bosqichini shakllantirmoqda. Ularning ijobiy ta'siri — moliyaviy xizmatlarning ommaviylashuvi, tranzaksiya tezligining oshishi va samaradorlikning ortishida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, ularning faoliyati bilan bog'liq xatarlar — kiberxavfsizlik, ma'lumot maxfiyligi va regulyatsiya muammolari — tizimli barqarorlik uchun ehtiyotkorlik bilan boshqarilishi zarur.

O'zbekiston uchun asosiy yo'nalish — fintech-bank hamkorligini chuqurlashtirish, kiberxavfsizlik standartlarini kuchaytirish hamda xalqaro moliyaviy regulyatsiya tajribalarini joriy etishdir. Shu tarzda fintech innovatsiyalari bank tizimi barqarorligini mustahkamlovchi omilga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bank for International Settlements (BIS). (2023) Fintech and Financial Stability. Basel: BIS Publications.
2. World Economic Forum (WEF). (2024) The Future of Financial Services 2024: Reshaping Banking Through Fintech. Geneva: World Economic Forum.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024) O'zbekiston moliya tizimining raqamli transformatsiyasi bo'yicha yillik hisobot. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki nashriyoti.
4. Xamidova, M. (2022) 'Fintech kompaniyalari va ularning bank sektori bilan integratsiyasi', Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, no. 3, pp. 42–49.